

Verskovzgojna načela v Dajnkovem *Kmetu Izidorju* in Repičevih člankih v *Cvetju z vertov sv. Frančiška*

Diana Košir

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Garibaldijska ulica 1,
SI 6000 Koper, diana.kosir@zrs-kp.si

V prispevku raziskujem verskovzgojna načela v Dajnkovih prispodobnih zgodbah *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi* (1824) in v izbranih nabožnih člankih s preloma 19. stoletja, ki jih je koprski frančiškan p. Hijacint Repič objavil v reviji *Cvetje z vertov sv. Frančiška*. Zanima me kulturnozgodovinski, družbeni in jezikoslovni vidik besedil. Na jezikovni ravni besedila primerjam s pomočjo teorije intenzitete jezika. Opazujem besedne izraze, ki krepijo oz. šibijo pomen, in prepoznavam njihovo pragmatično funkcijo v besedilu.

Ključne besede: verski tisk, verska vzgoja in morala, Peter Dajnko, p. Hijacint Repič, zgodovinska sociolingvistika, pragmatika, intenziteta jezika

Untersucht werden Prinzipien der religiösen Erziehung in Dajnkos allegorischen Geschichten mit dem Titel *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi* (1824) und in ausgewählten geistlichen Beiträgen des Franziskanerpaters Hijacint Repič aus Koper, veröffentlicht um die Jahrhundertwende vom 19. zum 20. Jahrhundert in der Zeitschrift *Cvetje z vertov sv. Frančiška*. Im Interesse stehen kulturhistorische, soziale und sprachliche Aspekte beobachteter Texte. Auf sprachlicher Ebene werden Texte anhand der Theorie der Sprachintensität miteinander verglichen. Beobachtet werden Ausdrücke, die die Bedeutung stärken oder schwächen. Daran erkennbar ist ihre pragmatische Funktionalität im Text.

Schlüsselwörter: religiöse Presse, religiöse Erziehung und Moral, Peter Dajnko, p. Hijacint Repič, historische Soziolinguistik, Pragmatik, Sprachintensität

Uvod

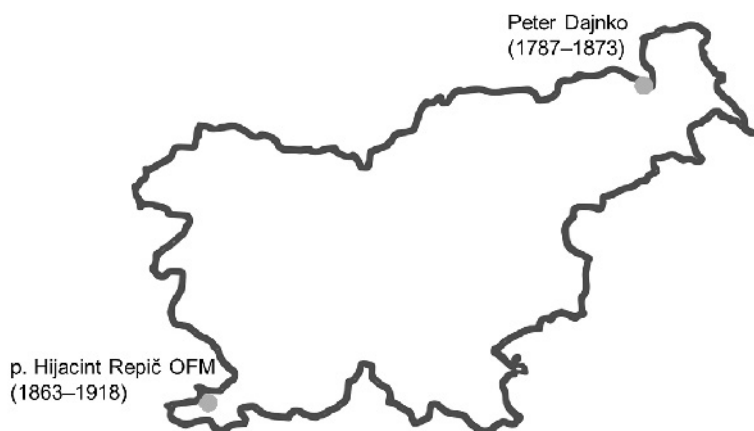
V začetku 19. stoletja je bila na Slovenskem pripovedna proza še v povojih. Prevladovala je verska, poučna in moralistična proza, ki se je zgledovala po Ravnikarjevem prevodu Schmidovih svetopisemskih zgodb. Nastajala so predvsem pragmatična in utilitarna dela, ki so bila namenjena preprostem bralcu in so z motivno-tematsko navezanostjo na agrarni svet nadaljevala razsvetljensko miselnost (Čeh 1998: 307). Pri opismenjevanju in poduku naroda so imeli pomembno vlogo duhovniki in redovniki, ki so bili s prosvetno in pastoralno dejavnostjo (liturgija, spovedovanje, pridiganje, verouk in priprava na sv. zakramente) povezani z okoljem, v katerem so delovali. Posebno na jezikovno heterogenih območjih na obrobju slovenskega kulturnega prostora se je z rabo

domačega jezika ustvarjal pristen stik z verniki. Slovenski redovniki in duhovniki, ki so bili v skupnosti izjemno priljubljeni in spoštovani, so uspešno širili med ljudi smernice za krščansko življenje in vzgojo mladine.

V Dajnkovem delu *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi* (1824) in v izbranih nabožnih člankih, ki jih je koprski frančiškan pater Hijacint Repič objavljajl v reviji *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (1891–1906), se kažejo zanimiva verskovzgojna načela, ki besedila kulturnozgodovinsko in jezikoslovno določajo.

Zgodovinski in sociolingvistični okvir

Dajnko in Repič sta delovala v slovenskem obrobem jezikovnem in narodnostnem okolju – Dajnko (1787–1873) na severovzhodu Štajerske, Repič (1863–1918) pa v Slovenski Istri; oba sta bila duhovnika in sta si prizadevala za lep, čisti, imenitni slovenski jezik, ki se kaže v njuni pisni zapuščini.

Slika 1: Časovno-prostorska umestitev piscev glede na državno mejo.

Peter Dajnko je bil rimskokatoliški duhovnik, nabožni pisec, slovničar, jezikoslovec in čebelar. Napisal je številne šolske učbenike, nabožne in strokovne tekste, lotil se je tudi prevoda *Svetega pisma stare zaveze* (Jesenšek 2015: 126). V slovnici vzhodnoštajerskega knjižnega jezika (Dajnko 1824a) je prvič predstavil svoj pravopis in črkopis dajničico,¹ istega leta 1824 je pri založniku Alojzu Wajcingerju v Radgoni izšel tudi *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi*, ki je

¹ Doprinos je gotovo v ureditvi zapisa sičnikov in šumevcev ter normiranja slovenske jezikovne različice, ki je »dobila vse prvine narodnega jezika« (Rajhman 1998: 57).

prevod oz. priredba po Schmidovem nemškem izvirniku. Dajanko je naslovil »vsakega kmeta ino težaka«, tj. preprostega podeželskega bralca. Gornja Radgona je v Dajnkovem času imela vaški značaj (zaradi gospodarskega zaledja je v začetku 20. stoletja pridobila naziv trga), jezikovna struktura prebivalstva pa je bila v glavnem slovenska.

Drugače je bilo na Koprskem, kjer je od 90. let 19. stoletja deloval pater Hijacint (Anton) Repič (1863–1918). V tem času je bilo v mestu v primerjavi z Italijani malo Slovencev in Hrvatov. Popis prebivalstva je pokazal, da naj bi prevladovalo romansko prebivalstvo – kriterij je bil občevalni jezik, zaradi praktičnoživiljenjskih potreb pa so tudi Slovani v mestu znali italijansko in so se po jeziku izrekli tudi za Italijane. Koprsko podeželje je bilo večinsko slovensko. Taka večjezikovna podoba Istre je vzrok, da so bili izobraženci, med njimi tudi predstavniki klera, poliglotti.

Tabela 1: Jezikovna struktura prebivalstva. Viri: Orts (1872: 81), Special (1883: 157), Cadastre (1946: 389).

	Št. prebivalcev	Št. prebivalcev po občevalnem jeziku ²
Sodni okraj Gornja Radgona	12.367 (1880)	11.977 slovensko, 247 nemško, 10 drugo
Gornja Radgona, <i>Oberradkersburg</i>	766 (1869); 773 (1880)	1880: 627 (81 %) slovensko govorečih, 128 nemško
Sodni okraj Koper	10.706 (1890)	8.989 italijansko, 1159 slovensko, 195 srbohrvaško, 61 nemško govorečih
Koper, <i>Capodistria</i> , <i>Kopar</i>	8.191 (1890) 8.230 (1900)	1890: 7.512 (92 %) italijansko govorečih, 135 slovensko, 195 srbohrvaško, 56 nemško 1900: 7.205 (87,55 %) italijansko, 391 slovensko ...

Repič je tako poleg materinščine obvladal še hrvaščino, italijanščino, nemščino in latinščino. Dopisoval si je v slovenščini, hrvaščini (z novinci) ali italijanščini (ki je bila *lingva franca* dalmatinske province), v vseh jezikih je pisal članke za periodični tisk in prevajal besedila v slovenski ali italijanski jezik. Ob tem se je zavedal slovenske prisotnosti v lokalnem okolju in na različne načine skrbel tudi za utrjevanje jezika. Pridigal in spovedoval je v slovenščini, kot samostanski knjižničar pa je skrbel za dotok slovenskih knjig in periodike v knjižnico. Za mlade novince, ki so prihajali v frančiškanski noviciat v Koper iz Istre in Dalmacije, je sestavil uporabno rokopisno slovnico slovenskega jezika v treh zvezkih (Krapež 1989: 137), da bi se naučili jezika tamkajšnjih vernikov.

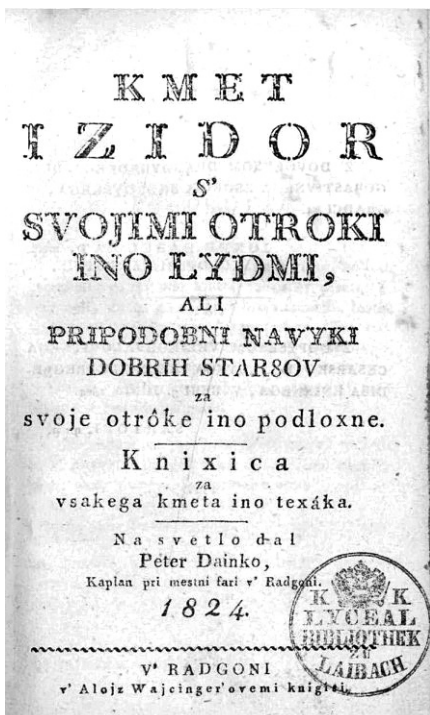
² Od leta 1880 popis vsebuje podatek o občevalnem jeziku (nem. *Umgangssprache*).

Napisal je okrog 140 člankov za revijo *Cvetje z vertov sv. Frančiška*, ki je mesečno izhajala v Gorici z naklado 3.000 izvodov in je zaokrožila po celotnem slovenskem prostoru in širše. Repič je v verskih člankih nagovarjal mestno in podeželsko bralstvo.

Okolje, v katerem sta pisca ustvarjala, je pomemben sociokulturni in hkrati sociolingvistični element, ki je vplival na njuno pisno produkcijo.

Metodološka pojasnila

V krščanstvu so življenjska in moralna načela zbrana v Bibliji, ki določa bistvo krščanske religije. Krščanska načela so vernikom podana v desetih Božjih zapovedih (2 Mz 20,1–17; 5 Mz 5,1–22), ki jih je Bog razodel starozaveznemu preroku Mojzesu. Vzpostavljajo vrednostni sistem, po katerem si te vrednote sledijo: vera v enega Boga, družina, nedotakljivost in spoštovanje človeškega življenja, zakonske skupnosti in materialnih dobrin.

Slika 2: Dajnkov *Kmet Izidor* (1824).

Slika 3: Škrabčevo Cvetje z vertov sv. Frančiška (Repičevi članki med letoma 1891 in 1906).

Razlaga in implementacija zapovedi v vsakdanjem življenju je prisotna tudi v verskovzgojnih in moralističnih delih pastoralnih piscev, in sicer tudi pri Dajniku in Repiču. Pri oblikovanju načel sem se oprla na Biblijo (posebej na deset Božjih zapovedi in na Jezusove prilike), na Veritijev katekizem (Veriti 1834), ki so ga imeli tudi v koprski samostanski knjižnici, in na veroučni priročnik za četrti razred začetnih šol (Katekizem 1863).

Dajnko (1824) in Repič (1891–1906) imata v svojih besedilih veliko krščanskih načel, vezanih zlasti na versko vzgojo. Na poseben način sta jih vključevala v pripoved in jih ubesedovala z različnimi jezikovnimi in stilističnimi sredstvi, da sta dosegla svoj didaktični namen in tako učinkovala na naslovnika.

V prispevku si zastavljam naslednja raziskovalna vprašanja:

- (1) Kako je forma besedila podrejena funkciji, torej namenu pisanja?
- (2) Katera verskovzgojna načela se nahajajo pri obeh piscih?
- (3) S katerimi jezikovnimi ali stilističnimi sredstvi avtorja krepi moč zapisanega?
- (4) Kateri družbeno-kulturni vidiki so prepoznavni v prispodobah in drugih retoričnih figurah?

Zvrstno-vrstna opredelitev besedil

Dajnkove kratke prispodobne zgodbe v *Kmetu Izidorju* imajo značilno dodelno zgradbo: prispodoba (iz narave) in eksplicitno izpeljan moralni nauk. Gre za sto trideset kratkih proznih sestavkov. V predgovoru je prvoosebni pripovedovalec Izidor predstavljen kot pobožen, pošten in delaven kmet, ki je vzor pobožnjaka v tedanjem prevladujočem agrarnem okolju. Odloči se, da bo svoje znanje posredoval otrokom in bližnjim ob vsakdanjih običajih in delu. V tej odločitvi se skriva čisti pragmatizem agrarnega človeka, kmeta, ki trdo dela od ranega jutra do večera: »Ja si čem zato med delom prilike za vuk iskati.« (Dajnko 1824b: 7–8). Pripovedna kratka proza se mestoma prepleta z liričnimi vložki, v katerih se čuti premik iz čiste pragmatične funkcije besedila k estetski. Veliko je dialogov – Izidor vodi otroke z vprašanji do spoznanja resnice, tj. do nauka, ki je predstavljen s prispodobo iz stvarnega sveta. Dajnko je že v naslovu vpeljal prispodobo, ki jo je nato v kratkem eksemplu pojasnil s primerom iz vsakdanjega življenja. S pomočjo prispodob, ki jih jemlje iz biblijskega izročila in iz narave (flora in favna, naravni pojavi, nebesna telesa), lahko prepoznamo značilnosti vzhodnoštajerskega, panonskega podeželskega življenja (Čeh 1998: 307, 313).

Repič je v *Cvetju* objavil več kot sto štirideset različno dolgih člankov. Za analizo sem izbrala devet takih, ki so povezani z verskovzgojno tematiko. Nekateri

so napisani v obliki oštevilčenih navodil (ta so kratka in hitro zapomnjljiva, prim. Repič 1905a, c), drugi pa v obliki članka.

40. Lepi ino dobro dyséqi cvét.

Posebno lybeznívo je líce totega cvéta ino blagodyséqi negov dyh. Totemi cveti bi se mogli tydi mi spodóbiti.

Lepo ino posténo more vso naso zvynejo — nazóčno — xivlege biti, posebno pá dobro naso serce, — drygim na priklád, nam k' zveličaji. Lepi dobro dyséqi cveti se vtíčejo v' oblačílo; ali na klabýk; — ino dobre lydi si zebíramo radi za serqne priátele, ino si jé sranimo na dugi veséli opomín.

Slika 4: Prispodobna zgodba v *Kmetu Izidorju* (1824)³

Deset zlatih pravil za hišnega gospodarja.

1. Spoštuj ime, katero nosiš in delo, katero opravljaš. Postopaj tako, da te bodo bližnji spoštovali zavolj tvoje pridnosti in poštenosti. Bodi pošten, zvest in vreden.
2. Bodi zgleden oče. Dolžan si dajati svojim domačim in posebno svojim otrokom dober zgled. Kakešen gospodar, tak hlapec; kakšen oče, taki otroci.
3. Z Bogom začni in z Bogom končaj. Moli zjutraj pred delom in zvečer po delu. Na božjem blagoslovu je vse ležee. Ako si ti pagan, ne bodo kristijani tvoji domači.
4. Postopaj s svojo ženo kakor se sabo, in z otroci kakor s tvojimi izročenimi božjimi zastavami. Pazi, naj ti lepo molijo, keršanski nauk ne zanemarijajo, v cerkev pridno hodijo in se s slabimi tovariši ne bratijo.
5. Kar zaslužiš, prinesi domov; ti moraš skerbni oče biti in ne zapravljivec, ki dela nesrečne in vbogo ženo in otroke. Zaslužek mora biti primeren; zato vredi stroške po njem. Dober del svojega služka zapravljati v kerčmi, to se pravi krasiti ga družini.
6. Delaj in bodi varčen, ti in tvoja žena. Denar se težko pridobi in lahko zapravi. Vadi svoje otroke varčnosti; naj se vže zgodaj naučijo, kako težko je skrbeti za živč in obleko. Ako se otrokom v vsem vstreza, ne bodo nigrd znali ceniti vrednosti denarja.
7. Varuj se »čevljarskega« pondeljka! Ali enako s požrečnostjo onečastene nedelje! Gdor posvečuje nedeljo, bo delal tudi v ponedeljek. Zračunaj malo, koliko stane onečastena nedelja in »čevljarski« pondeljek! Zračunaj koliko na leto!
8. Varuj se igre! To je jako nevarna strast.

Slika 5: Deset zlatih pravil za hišnega gospodarja. (Repič 1905: 219)

Kaj bo iz naših otrok?

Strašna je odgovornost starišev pred Bogom zaradi otrok; jako važno je to, kar Bog od njih tirja. Kaj pa Bog zahteva od starišev? Kateri je cilj ali konec vzgoje? Res, slisijo se mnogokrat zdihljeji starišev, kateri iz globočine srca govorijo: »Oh kaj bo iz naših otrok!« Ali žalibog, večinoma pomenijo te besede skerb za pozemelsko bodočnost, prihodnost, otrok. Ta je dobro, ali ta skerb ni zadosten.

»Kaj bo iz naših otrok?« Vaši otroci naj bodo verni kristijani, ki se Boga boje in zvato spolnjujejo njegove zapovedi. Oni ne smejo postati ljudje nevernosti in brezbožnosti; ne taki, kateri žive, kakor da ne bi bilo Boga, nebes in pekla; kateri so zakopani v vsakih pregrehah. Da otroci taki ne postanejo, to naj bo prva skerb starišev, in zato naj stariši zgodaj vlivajo sv. vero v nežna mlada srca svojih otrok, in naj skerba da se jim tudi ohrani. Pri teh besedah se mi zdi potrebno v spomin poklicati starišem zlate opomine slavnega našega Slovaka. »Prejube matere, katere imate na persih otročičke, učite jih ljubiti Jezusa, kolikerkat jih dojte, in skerbno jim pravite, kakor hitro se zavejo, kako je tudi Jezus bil majhn otrok in je terpel in vmeri in ljubezni do nas. Vi očetje, kateri režete prvi kosček kruha svojemu otroku, k nebesam mu pokazite, kjer prebiva dobrotljivi Oče in otroku kruha daje ... in tako se bo serci otrok, mehko ko vosk, vnelo ljubezni božje, katere jim ne bo vgasnila vse žive dni. Nadalje, svarite svoje otroke, in ako beseda ne pomaga, naj pomaga šiba. Vsaka keršanska hiša, kjer so otroci, naj ima dvojno orodje: sv. razpelo ali križ na steni, šibo v kotu. Srečni otroci, katere očetje in matere tepejo: ne bo jim tuja palica pela. Naposled molite vsaki dan za svoje otroke; materine solze in očetovi zdihljeji za otroka, imajo pred Bogom veliko vrednost.« Res zlate besede ljubeznivega Pastirja.

Ako stariši storé svojo dolžnost, bodo tudi otroci dobri. Takrat bodo moge govoriti matere o svojih otrocih, kakor ja govorila Sara o svojem sinu Tobiji. Otroci bodo namreč lnc eči svojih starišev, palica njih starosti, tolažba življenja, in upanje njih prihodnosti. Žalibog, dostikrat so otroci starišem vzrok britkih solz, skerbi in celo predčasne smrti! Vbogi taki stariši, ali tudi veliko gorje tacim otrokom!

Slika 6: Kaj bo iz naših otrok? (Repič 1893: 175)

³ »Lepi ino dobro düšéqi cvét. Posebno lybeznívo je líce totega cvéta ino blagodyséqi negov dyh. Totemi cveti bi se mogli tydi mi spodóbiti. Lepo ino posténo more vso naso zvynejo — nazóčno — življenje biti, posebno pá dobro naso serce, — drygim na priklád, nam k' zveličanji. Lepi dobro düšéqi cveti se vtíčejo v' oblačílo; ali na klabýk; — ino dobre lydi si zebíramo radi za serčne priátele, ino si jé sranimo na drugi veséli opomín.« (Dajnk 1824). Transkripcija. D. Košir.

Nekateri med njimi (Repič 1893a, b, 1896, 1905b, 1906) so kratki nauki ali razmišljanja, drugi daljši (Repič 1891, 1894) z bolj zaokroženo strukturo in stiliziranim jezikom pa s homiletičnimi prvini segajo v polliterarno zvrst in jih po zgradbi uvrščam med časopisne pridige.⁴ Repičevi naslovniki so starši, gospodarji ali predstojniki.

Verskovzgojna načela in analiza intenzitete jezika

Pri oblikovanju verskovzgojnih načel sem izhajala iz Veritijevega katekizma za odrasle:

Vfi so dolshni hoditi h'kerfhanfkimu nauku, v' kterim so vfi potrebni nauki saporedama sversteni, in nizz fpuhfeniga, kar potrebujejo v'svelizhanje. Porodniki in hiľhni ozhetje naj fvojim otrokam in drushini s'dobrim sgledam naprej gredo (podčrtala D. K.), in naj se potlej od flifhanili naukov pogovarjajo, de po njih shivé. Kdor po nemarnosti k'nauku ne gre, ni bres greha, in kdor vezhkrat is lenobe opufha kerfhanfki nauk, huje grefhi ... (Veriti 1834: 5)

Podobno tudi katekizem za šoloobvezne otroke (Katekizem 1863) uči zakonce o zakonskem življenju skladno z vero in zaobljubami ter o vzgoji otrok, ki izhaja iz njihovega osebnega zgleda. Starši naj:

[...] mirno in po keršansko med seboj živijo in se k dobrimu spodbujajo [...], [d]e mož z ženo pohlevno ravna, jo živi in varuje; žena pa, de je možu pokorna v vsim, kar je prav, in de gospodinstvo vestno opravlja [...] [d]e se mož in žena v nadlogah ne zapustita, ampak si do smerti zvesta ostaneta, in eden z drugim poterpljenje imata. (Katekizem 1863: 181).

Starši morajo otroke vzgajati skladno s krščansko vero in »za njih časno in večno srečo skrbeti« (Katekizem 1863: 181); to pomeni, da morajo skrbeti za njihove telesne potrebe in jih svariti pred grehi. Katekizem (1863: 185) navaja pogloblitve grehe: napuh, lakomnost, nečistost, nevoščljivost, požrešnost, jeza in lenoba:

Nečistiga greha se obvarujemo, če berzdamo oči in ušesa, če se ogiblremo slabih tovaršij, če se živo spominjamo Boga in smerti, če radi in pobožno molimo, če večkrat in vredno prejemamo svete zakramente, če premišljujemo Jezusovo terpljenje, če goreče častimo Marijo prečisto Devico, angela varha [...]. (Katekizem 1863: 186).

⁴ »Bistvenega pomena za sodobnejše pridige je razmerje med interpretacijo in aktualizacijo: z interpretacijo se označuje primerjava prebranega svetopisemskega odlomka z drugim, z aktualizacijo pa povezovanje svetopisemskega sporočila s poslušalčevo situacijo, pri čemer je razmerje med vsakdanjo izkušnjo poslušalcev in svetopisemskim besedilom temelj sodobne pridige.« (Bošnjak 2016: 82).

Jeze se je treba izogibati, saj »zapelja človeka, de bližnjiga sovraži, se prepira in krega, zmerja in preklinja, pretepa in pobija« (Katekizem 1863: 187). Lenoba je najprej povezana s premalo molitve in izostajanjem od maše, tj. »službe Božje«, nato pa tudi z »dolžnostmi stanu«, ki jih Dajnko in Repič prepoznavata v učenju in delu.

Osrednje življenjske vrednote so povezane z vero v Boga in molitvijo, spoštovanjem verskih resnic in zapovedi, delom in učenjem. Dajnko in Repič sta želela vzgajati. Ponazoritve in zglede sta zato pogosto črpala iz lokalnega okolja, ki se je preslikavalo tudi v jezik. To se kaže v (a) besednih izrazih,⁵ ki z vidika intenzitete modificirajo pomen v smeri krepitve ali šibitve in se odmikajo od nevtralne pripovedi (Mikolič 2020: 43), in (b) njihovi funkciji glede na piščev namen in učinek na bralca.

Teorija intenzitete jezika

Pri opazovanju in ugotavljanju moči (tj. prepričljivosti, učinkovitosti) jezika piscev izhajam iz teorije o intenziteti slovenskega jezika (Mikolič 2020). Jezikovna sredstva kot modifikatorji intenzitete jezika se lahko opazujejo na vseh jezikovnih ravneh. »Najbolj opazni označevalci intenzitete« so jezikovne prvine na pomenoslovni oz. besedoslovni ravni (Mikolič 2020: 65), jezikovni izrazi na pragmatični ali diskurzivni ravni pa »najbolj kažejo na komunikacijski slog govorca z vidika intenzitete« (Mikolič 2020: 63). Pragmatični izrazi imajo glede na jezikovno intenziteto več vlog, od sporočevalčevega namena pa je odvisno, ali bo neka vrsta izraza nastopala v vlogi krepilca ali šibilca (Mikolič 2020: 63).

Pomenoslovni ali besedoslovni izrazi intenzitete jezika so t. i. besedni krepilci ali šibilci: medmeti, glagoli (naklonski glagoli, performativi, velelniki idr.), členki in členkovni izrazi, prislovi in prislovni izrazi, obrazila in z vidika intenzitete notranje (inherentno) modificirane ter priložnostno (pridobljeno iz sobesedila) modificirane besede (Mikolič 2020: 56–57, 60–61). Intenzifikatorji so metafore in drugi pomenski prenos, ekspresivno besedišče s frazemi, pregovori, citati (medbesedilne navezave) in jezikovne prvine v funkciji retoričnih figur, značilnih za umetnostni jezikovni slog (nasprotje ali antiteza, stopnjevanje ali gradacija, retorično vprašanje, vzklik ali eksklamacija, nagovor ali apostrofa, ponavljanje ali iteracija besed, besednih zvez, skladenjskih vzorcev, kopičenje ali akumulacija idr.) (Mikolič 2020: 66).

⁵ Enobesedne in večbesedne leksikalne enote.

Analiza besedil

V analizi predstavljam šest verskovzgojnih načel. Najprej navajam posamezno načelo, ki ga ponazarjam z navedki iz besedil obeh piscev. V citatih dodatno poudarjam dele, ki (a) najočitneje potrjujejo posamezno načelo (krepki tisk) in (b) so zajeti v analizo intenzitete jezika (podčrtano).

(1) Starši morajo poskrbeti za otrokovo *dušo in telo*.

Izidor je najšel v' lési gnezdo ino v' nej neke mlade. Glejte, glejte, je otrokôm prizával [...] Vi ste tydi né več bili, [...] dvé, tri leta so vâm mogli starši jesti ino piti davati, ino vas na rokah okóli nositi. – Le se opomente na to; ja ino mati sva dosta tryda ino noči brez spaňa mela, dokliu ste ne sami le stati ino jesti znali. **Za toto skerb pà nama nikóli ne de xal**, či ste verli, poboxni ino pokórni otrôki. (Dajanko 1824b: 49–51)

Kak da lydje hitíjo kyhati, je rekel Izidor, kda je s' svojimi otroki proti mesti šel, ino iz dimňakov na vsih strehah se kaditi vidil. **Za telo se skerbi človek teliko, ino dyši pa strežemo tak malo**. Moja hrana je tota, velí Jezus, da volo tistega očnim, kerí me je poslal, da njegovo delo dokončam. To bi tydi naša hrana mogla biti. (Dajanko 1824b: 138–139)

Neki starši majo **na teli zdrave** otrôke, **alipà bedásti so, nič ne znajo, delajo hujdobo – ino se tak skaxejo slepi na dyši!** ino nad tím se ne xalostí oča, ne mati. (Dajanko 1824b: 74)

V prvem primeru Izidor s pomočjo podobe ptičjega gnezda otroke podučí, da morajo spoštovati nesebično skrb in ljubezen svojih staršev. K četrti Božji zapovedi jih usmeri z velelnikom *Le se opomente na to*. V drugem primeru je izpostavljen atribut iz mestnega okolja (kadeči se dimnik), ki predstavlja izobilje, polne lonce jedi in ga pripovedovalec uporabi kot prispodobo za skrb za telesni blagor; otroke podučí, da materialno izobilje ni dovolj, pač pa da je hkrati treba poskrbeti tudi za dušo. Nauk je parafraza Jezusovih besed iz Svetega pisma (*Moja hrana je tota*), ki v besedilu podkrepi argument. Izstopa različna raba veznika *ino*, ki pomensko uvaja vezalno, protivno ali sklepalno (*ino tak*) priredje. Z naštevanjem lastnosti nekaterih otrok (*ali pà bedásti so, nič ne znajo, delajo hujdobo*) pride do kopičenja, ki pomensko krepi sporočilo. Krepitev je tudi vzklična poved.

Oh, da bi vedeli stariši, kako škodijo duši in telesu otrokovemu, ako ga zmirom polnijo z jedjo in pijačo! Pri tem naj opomnim, da je vino in žganje pravi strup posebno za male otroke. (Repič 1893b: 204)

Stariši kateri skerbe za telo in dušo svojih otrok, oni so pravi stariši. Naj prej so dolžni stariši, in posebno matere skerbeti za pravo hrano malih otrok, in pa se varovati vsega, kar bi moglo vplivati na njih zdravje, kaker n. pr. varovati se pretežavnega dela in jeze; posebno tega še pred ko pride otrok na svet. Kar se tiče hrane, oni jo morajo preskerbeti, dokler si je otroci sami ne morejo pridobiti. [...] **Gdor skerbi samo za telo, tak oče ali mati, je žival**

in ne človek; koliko menj pa še kristijan! Stariši toraj imajo veliko dolžnost svoje nežne otročiče učiti k zveličanju potrebne resnice sv. Vere in pa navadne molitve, ketere mora znati vsak kristijan. (Repič 1893b: 202–203)

Medmet (*oh*) in vzklična poved v prvem primeru čustveno obarvata in podkrepi pripoved. Zanimiva je tudi koncepcija opozorila o škodljivosti alkohola za otroke: s performativom (*((naj) opomnim*) pisec precej previdno izpelje govorno dejanje ozaveščanja, s katerim v povednem naklonu doseže velelni pomen; priložnostno modificirana raba besedne zveze (*pravi*) *strup* je krepilec intenzitete.

V drugem primeru sta pogosto rabljena naklonski glagol *morati* (*morajo preskerbeti, mora znati*) in pomensko sorodna deležniška oblika v naklonski vlogi (*(stariši) so dolžni skerbeti, imajo dolžnost učiti*), ki izražata nujnost in delujeta kot krepilca intenzite povedanega. Pisec poudarja, da duhovna razsežnost človeka razlikuje od živali. Vzklična poved (*Gdor skerbi samo za telo...*) s stopnjevanjem zaostri resnost povedanega, ekspresivna raba besede *žival* za človeško bitje v sobesedilu pomeni slabšalnico in kot priložnostno modificirana beseda deluje kot krepilec. Pridevnika (*svoje, nežne*) in samostalniško obrazilo *-iče* (*otročiče*) prav tako lahko razumemo v vlogi krepilcev intenzitete – pridevnika še poudarjata krhkost in občutljivost otrok ter njihovo odvisnost od staršev, samostalnik *otročiči* pa je ljubkovalnica oz. manjševalnica; vsi trije izrazi kažejo tudi na čustven odnos pripovedovalca do upovedene stvarnosti.

(2) Starši so odgovorni za prihodnost svojih otrok.

Gre za načelo, ki je zabeleženo v znani novozavezni Priliki o sejalcu (Mt 13,1–9; Mr 4,1–9), vzeto pa je iz Drugega pisma Korinčanov: Niso namreč otroci dolžni zbirati prihrankov za starše, ampak starši za otroke. (2 Kor 12,14)

Či ne bi ja zdaj v' protiletji sejal, mi poléti ne bi mogli xjeti. Nikaj naci je tydi ne z' vami otrôki. **Či se sdaj v' vasi mladosti nikaj ne vyčíte, ne bote tydi v' pridócih časih nič znali**, ino bote ostáli bedâsti ino prazni v' glavi. **Brez sejanja nega xetbe, ne vejana – brez tryda, vyka ino skerbi nega nikáke kynsti ino nikáke vednosti.** Tydi kmet se more dosta vyčítí, či čé biti, kaj se biti slísi. (Dajnko 1824b: 29–30)

Pojdoy so si otrôki po meji tergali lesnjake, ino za očétom bexéč zvali: Lesnjaki bi dobri bili; le so xmetno razlesknuti. Kdo čé jedre jesti, je odvísal Izidor, more prejdoy lyšino raztréti. [...] **Ino** kdo kryh ino oblačílo méti xeli, more prejdoy delati ino si zaslyxiti. **Ino** kdo čé enkrat zvelíčan biti v' nebésah, tisti se ne sméj zdaj nad terplegom ino kríxi toxiti, more dosta, terdih lesnjakov v' xivlenj razlesknuti, – te se li pride jedre, – placha ino veselje, ino nebesko vxivaje. (Dajnko 1824b: 81–82)

V prvem navedku kot pomenski krepilec deluje neposredno naslavljanje otrok v 2. os. mn. (nam. 1. os. mn.) in kopičenje enakih stavčnih vzorcev v povedi (*brez – nega*), kjer po analogiji z delom na polju Izidor otrokom sporoča, da brez truda in učenja ne bodo dosegli življenjskega znanja. V isti povedi kot krepilec deluje ponovljen nikalni pridevniški zaimек (*nikáke*). Drugi primer prav tako navaja nauk o tem, da si je treba v življenju s trdom zaslužiti svetne in nebeške dobrine. Izstopa pogosta raba veznika *ino*, ki na začetku povedi deluje kot diskurzni označevalec, ki usmerja pripoved z akumulacijo primerov.

Nadalje **morajo stariši tudi skerbeti za bodočnost svojih otrok**, tako da **jako** grešijo, ako otrokom o pravem časa ne preskerbijo stanu, naj si bode kmetiški, rokodelski ali pa gosposki stan. Proti tej **dolžnosti** grešijo tisti stariši, kateri puste otroke raje pohajati, kaker da bi jih silili, naj se kaj uče. [...] **Se ve da**, ako vi stariši niste storili svoje **dolžnosti** v tem, in vaši otroci se ne gredo učit na višje šole, slabi vpliv ne bo **tolikanj strašan** za **bodočnost** vaših otrok; **gorje** pa vam in otrokom, ako jih pošljete na višje šole že **pokvarjene**, to je take, ki znajo vse, samo tisto, kar je potrebno h zveličanju duše, jim je »**španjska vas**«. Sicer se pa, **hvala Bogu**, v našem **milem** narodu, težko najde taka **nemarnost** pri stariših. (Repč 1893b: 202–203)

Kakeršen vertnar, tak vert; **kakeršna** mati, taki otroci! [...] **Ne obdelani vertovi obrodijo malo, kar bi bilo vredno pobirati**; ako se le zaliva in nič ne obrezava, bo revna bratev. (Repč 1905b: 220–221)

Repč nagovarja starše neposredno v 2. os. mn. (*vi stariši*). Nujnost je izražena z naklonskim glagolom *morati* in ponovljenim samostalnikom *dolžnost*, neposredno sporočilo pa krepijo pomensko notranje okrepljene besede (*nemarnost*, *bodočnost*),⁶ fraze (*tisto [...] jim je 'španjska vas'*), kontrastni pridevniki (*pokvarjen*, *strašan – nedolžen*, *naš mili (narod)*), ki kažejo čustveno razmerje pisca do ubesedene stvarnosti (naklonjenost–nenaklonjenost), členki in členkovni izrazi (*se ve da*, *hvala Bogu*) in samostalnik v medmetni rabi (*gorje vam in otrokom*). V besedilu se pojavi frazem s sestavino *španjska vas*, ki je v besedilu grafično označena z navednicami, kar kaže na piščevo občutenje slogovne zaznamovanosti nekaterih jezikovnih prvin. Kot šibilec deluje ob zanikanem pomožnem glagolu *biti* še prislov *tolikanj* (*vpliv ne bo tolikanj strašan*) – pripovedovalec želi omiliti pomensko močen pridevnik *strašan*.

⁶ Beseda *bodočnost* je bila v slovenščino sprejeta sredi 19. stoletja skupaj z vseslovansko idejo (ilirizem) in procesi slovanjenja in etimologiziranja slovenskega knjižnega jezika, kljub že obstoječemu sinonimnemu izrazu *prihodnost* (Kržišnik 2014: 17). Hrvaščina in slovenščina kot jezika s skupnim slovanskim izhodiščem sta si v istrskem okolju med govorce bila bližje nasproti družbeno močnejšemu romanskemu (italijanskemu) oz. germanskemu (nemškemu) jeziku okolja. Repč (1897), ki je kot Škrabec zagovarjal rabo slovenskih besed in obsojal nepotrebno prevzemanje iz drugih jezikov, je rabil sinonimno oba izraza.

V drugem primeru se pojavi analogija med skrbnim vrtnarjem in materjo, ki je zanimiva, ker pokaže na podobno dojemanje obeh piscev, da sta vzgoja in poduk otrok kot gojenje (kulturnih) rastlin, in sicer gre za aktualizacijo biblijskih prisodob vinograda oz. sejalca.

(3) Mati mora otroke zgodaj naučiti moliti.

Enkrat je poboxna mati svojim otrokom v' jytro davala kryh. **Oni vsi pà so se mogli pred mizo v' réd postaviti ino molíti**; zmes jim je pripravljala kryh, ino ga s' putrom pomazala, tydi pà na svoje moléce otroke ostro pazko mela. Izidor je rekel: To se mi dopadne; Bog daj, dá bi vu vsih hramih tak bilo. Dobro tak, otroki si naj svoj zajytetek z' molítbo ino delom zaslyxijo. (Dajnko 1824b: 114)

Prisposoda kaže podobo krščanske matere, ki je skrbna in stroga. Vrednotenje pripovedovalca (*To se mi dopadne*) podkrepi pozitiven zgled slike te matere in otrok.

[K]eder bo tvoj otrok vže začel hoditi, precej ko ga oblečeš, **prekrižaj ga ž njegovo ročico, skleni mu potem obe, uči ga poklekniti in moli ž njim** »češčenamarijo«, sčasoma tudi »očenaš«. Se ve da, kaka mati bo rekla: »To se vse lahko piše in priporoča, ali kje imam jaz toliko časa?« Jaz ti odgovorim, ako hočeš, najdeš toliko časa in ga moraš najti. Zapomni si dobro, učiti otroke strah božji, to je tvoja prva in poglavitna dolžnost.*) (Repič 1894: 217–218)

*) Kakšne so toraj tiste goriške matere, ki puščajo otroke po nekaj tjednov stare doma slamnatemu vdovcu ter nore za vmazanim denarjem in egiptovskimi lonci v tisto blaženo Aleksandrijo!
P. St.⁷

Pri Dajniku si želi Izidor več podobnih zgledov krščanske vzgoje, Repič pa mater nagovarja zelo neposredno v 2. os. ed. (*ti*). Diskurzni označevalec (*se ve da*) vpeljuje protiargument z dobesednim navedkom tega, kar pisec verjetno pogosto sliši pri materah in sam razume kot izgovor, na katerega odgovarja s performativom (*jaz ti odgovorim*), pogojnikom (*ako hočeš, najdeš*) in naklonskim glagolom (*moraš najti*), ki stopnjuje nujnost. V nadaljevanju je krepilec glagol v velelniku, okrepljen s pridevnikom (*zapomni si dobro*) in akumulacija pomensko močnih pridevnikov (*prva in poglavitna*). Na koncu članka se pojavi zanimiva urednikova opomba, ki kaže na odnos Cerkve do takrat aktualnega vprašanja aleksandrink.⁸ Škrabec je ostro obsodil ravnanje mater aleksandrink, na kar

⁷ Opomba urednika Cvetja patra Stanislava Škrabca.

⁸ Slovenske matere in žene z Goriškega, ki so zaradi zaslužka odhajale v Egipt za dojilje oz. služkinje. Fenomen se je razmahnil skupaj s socio-ekonomskimi spremembami ob odprtju

kaže raba ekspresivnega izrazja: notranje okrepljene besede (*noreti*, *vzmazan denar*), frazem (*slamnati vdovec*)⁹ in priložnostno modificirane besede (*blažena Aleksandrija*), kjer ironično rabljen pridevnik nakazuje na obraten (negativen nam. pozitiven) pomen besede.

(4) Starši morajo otroke varovati pred slabo družbo.

Načelo je znano iz Prvega pisma Korinčanov: Nikar se ne dajte zapeljati. Slaba družba pokvari dobre nрави. (1 Kor 15,33)

Gnilad je pač kaj gerdega!!! Otróki! verxte gnilo jaboko v' kraj, ovaci se nam ove pogybí! Komi se jaboko spodóbi? – Nemárnemí detéti, kero se nikaj vyčítí ino nikaj delati ne če, ino se dryge od marlivosti vabi. – Spodóbi se zamerladnjaki ino zanikernjaki v' človečjemi továrstvi, kerí je ne več vreden, kak, naj se ravno, liki jaboko iz korba, iz človečjega pajdastva izvérxe. (Dajanko 1824b: 21–22)

Totemi pavuki so vnogi lydjé spodóbní; tydí oni si pletejo – v' svojih mislah mrexe, [...] kak bi svojega blixnega vlovili, vkanuli, ino na nič spravili. (Dajanko 1824b: 103–104)

Alipa, joj! vnogi ne činijo nič za otrôke, neti teliko, kak tota kvokla; so ne tak skerbni za svojo deco; jo pystijo bexati, kam ona le če; ne branijo ino ne odegajajo njenih nepriátelov, – zapelávavcov, hujdobnih zanikernih lydi, kerí kak jastrebi nad neduxnost silijo. (Dajanko 1824b: 57–58)

Izidor primerja slabo družbo s podobami iz rastlinskega (gnilo jabolko v košari, ki pokvari še ostala) in živalskega sveta (pajek plete mrežo – pokvarjeni ljudje spletkarijo; skrbna koklja skriva piščance pred jastrebom). Neposredni poduk otrok krepi poudarjena vzkličnost (!!!) in velelniki (*verxte*), intenzite-to povedanega pa krepi raba notranje modificiranega, ekspresivnega besedišča (*zamerladnjaki*, *zanikernjaki*, *zanikernih lydi*). Diskurzni označevalec v obliki vzklika (*Alipa, joj!*) usmerja naslovnikovo pozornost in hkrati odraža čustveno

Sueškega prekopa (l. 1869) v drugi polovici 19. stoletja in je trajal vse do konca 2. svetovne vojne (www.aleksandrinke.si).

⁹ V frazemu *slamnati vdovec* (tudi *slamnata vdôva*) samostalniška sestavina kaže na začasno odsotnost zakonca, pridevnik *slamnati* pa se nanaša na slamo oziroma posteljo, ki je bila nekdanj postlana s slamo. Po drugi razlagi je 'slamnata vdova' kalk iz nem. *Strohwitwe*. To naj bi nastalo po nemškem srednjeveškem običaju, po katerem so dekletke, ki je rodilo nezakonskega otroka, privežali na sramotilni steber s slamnatim vencem na glavi. Imenovali so jo *Strohbraut* 'slamnata nevesta' (Keber 2011: spletni vir). Frazem je bil na prelomu stoletja v rabi, kar potrjuje tudi pripoved Cvetka Golarja (1906: 1–2), v kateri nedavno poročeni prvoosebni pripovedovalec izkoristi dvodnevno odsotnost žene za pijančevanje in razvratno vedenje, ki v zakonu ni dovoljeno.

vpletenost pripovedovalca v vzgojno problematiko, morda celo prizadetost ob izkušnji nekaterih brezskrbnih staršev.

Velika večina otrok gre pri nas v mesto kerščansko zgojenih, ali žalibog, zavoljo nevednosti starišev, se vernejo domov, morda čez par mesecev, ali čez leto, pokvarjeni, da je groza. Šli so v šole jagnjeta, vernejo se volkovi. Kaj je temu vzrok? [...] Iščete li stariši pravo kerščansko stanovanje, ali po domače »kvartir«, svojemu sinovi? Oh kolikokrat se zgodi, da gledate le na ceno, [...] ali na družbo, v kateri bo moral vaš sin celih deset mesecev živeti, za to se nič ne zmenite. Koliko bi se moglo tukaj pisati o strašnem vplivu spridenih tovarišev na nedolžnega otroka; ali ta spis bi bil predolg. Zato mi verujte stariši, da vas bo Bog strašno sodil, in tudi obsodil, ako veržete jagnje mej volkove! (Repič 1893b: 203)

Repič prepozna slabo družbo kot največji vzrok za moralno pokvarjenost mladine. Krivi so starši, ki tega niso preprečili. Pripoved pomensko krepi raba priložnostno okrepljenih besed (*jagnjeta* in *volkovi*), frazemi (biblijski frazem *vreči jagnje mej volkove*) in drugo ekspresivno besedje (*pokvarjeni*, da je groza), kontrastni pridevniki (*spriden*, *strašan* – *nedolžen*), z njimi se pisec čustveno razodeva, kopičenje pridevnikov, kjer prvi ekspresivno označuje količino/kakovost drugega (celih deset (mesecev), pravo kerščansko (stanovanje)), pridevniško-samostalniška zveza, kjer oba izraza nastopata v vlogi krepilcev intenzitete (*velika večina*), glagol v velelniku (*verujte*), glagolsko vidsko obrazilo v vlogi stopnjevanja (*sodil* – *obsodil*), kjer veznik (*sodil*, *in tudi* *obsodil*) vpelje stopnjevanje z dodano trditvijo, členki in členkovni izrazi (*žalibog*, *morda*), medmet (*oh*). Izraz *kvartir*¹⁰ je v besedilu grafično označen z navednicami in zvrstno označen s »po domače«, kar kaže na piščevo občutenje stilne vrednosti nekaterih jezikovnih sestavin. Vlogo šibila intenzitete pomena imata besedi *kolikokrat* in *koliko*, ki kot prislova količine pomenita veliko ponovitev (ničkolikokrat) oz. veliko mero (veliko, mnogo), a njun kontekstualni pomen v resnici omili sporočilo pisca, ki morda ni želel biti prestrog, oz. se je namerno odločil pisati o tem, kako naj bo vnaprej, ne o tem, kako slabo je zdaj, saj upa/verjame, da bodo nauki zalegli.

(5) Starši morajo biti zgled svojim otrokom.

Ja mám resen malo časa, je enkrat rekel, moje otroke vyčítí ino moji dryxíni hasnovítne navyke davati; mojo delo mi ne dovóli, da bi si, kak olni vyčítel k' mizi sél ino mojim otrokom ino dryxíni naprej bral, ino jè na dobro opomínal. [...]. Ja si čém zato med delom prilike za vyk iskati ino mesto nehasnovitnega večkrat škodlívěga guča zdravěče pogovore z' mojimi otroki ino dryxino iměti. (Dajnko 1824b: VII–VIII)

¹⁰ Pleteršnik besedo *kvartir* navaja ob nem. *das Quartier*, ne navaja pa zgledov rabe. Repič v besedilu uporabi oba sinonimna izraza – *kvartir* in *stanovanje*.

Pri Dajniku je oče Izidor nosilec zglednega vedenja oz. kot interpret zglednih prisposodob iz živalskega sveta (mravlje, čebele, kokoši, ptice), narave oz. Biblije. V Uvodu (v Izidorju se prepoznata slovenski kmet in delavec) je pojasnil, da nima časa poučevati, da pa bo otroke vzgojil in izučil ob vsakdanjih opravilih. Intenziteto sporočila krepi raba kontrastnih pridevnikov ob sopomenskih samostalnikih (*nehasnovitni, škodlívi guč – zdravéui pogovori*).

Kako je mogoče, da se otroci varujejo kletvine, ako ne slišijo od starišev drugega ko kletvino? Mar bodo otroci mirni, ponižni, ako so stariši v vednem prepiru, ako so togotljivi, prevzetni? Kako hočete, da naj se otroci ljubijo mej sabo, ako vsaki dan vidijo, kako se oče in mati »kavsata« kaker pes in mačka? **Ako ste vi stariši slabi, morete govoriti in še toliko in toliko podučevati otroke, ali vse bo brez vspeha.** (Repč 1893b: 204)

Bodi zgleden oče. **Dolžan si dajati svojim domačim in posebno svojim otrokom dober zgled.** Kakeršen gospodar, tak hlapec; kakeršen oče, taki otroci. [...] Varuj se »čevljarskega« ponedeljka! Ali enako s požrešnostjo onečaščene nedelje! Gdor posvečuje nedeljo, bo delal tudi v ponedeljek. Zračunaj malo, koliko stane onečaščena nedelja in »čevljarski« ponedeljek! Zračunaj koliko na leto! (Repč 1905a: 219)

Prvi navedek se prične z retoričnim vprašanjem, ki učinkuje kot intenzitetni krepilec. Pripoved pomensko krepi ponovitev znotraj povedi (*kletvina*), pridevniški zaimek (*vednem, vsaki*), frazem s stilno zaznamovano sestavino (»kavsati« *se kaker pes in mačka*),¹¹ členek in členkovni izraz (*mar, še toliko in toliko*), celostni samostalniški zaimek (*vse*). Na skladenjski ravni izstopa ponavljajoči se veznik *ako*, ki kopiči primere slabega zgleda. Drugi primer je bil izbran, ker se v njem pojavi frazem »čevljarski ponedeljek«.¹² Tu pisec prvenstveno naslavlja očeta (v 2. os. ed.), ki naj bo z delavnostjo, preudarnostjo in poštenostjo zgled otrokom tako, da se v nedeljo drži zapovedi *Posvečuj Gospodov dan*, ne ponočuje in v ponedeljek ne izostaja z dela. Repičev strog ton je prepoznaven v vzkličnih povedih, velelnikih (*bodi, zračunaj*) in deležniško obliko v naklonski vlogi (*dolžan si dajati*).

¹¹ Pri Pleteršniku se pojavi glagol 'kavsati se', ki v drugem pomenu pomeni 'prepirati se' (nem. *zanken*), npr. *pri tej hiši se noč in dan kavsajo*.

¹² Pri Pleteršniku se s tem pomenom pojavi besedna zveza 'zaspani ponedeljek' (nem. *der Blaumontag*, modri/plavi ponedeljek). V SSKJ in frazeološkem slovarju sta *máčkast/máčkov poneděljek* in *plávi poneděljek*, ki se nanašata na nedeljsko veseljačenje in izostajanje od dela prihodnji dan. Marija Stanonik pravi, da so včasih o plavem ponedeljku govorili čevljarji, ki prostih sobot niso imeli, v nedeljo pa so pogosto ponočevali, zato prihodnji dan niso bili spočiti za delo (Rožman 2015). Izraz je bil v povezavi s čevljarji očitno poznan tudi Repiču.

(6) Starši morajo otroke podučiti o trpljenju.

Načelo je predstavljeno v novozavezni zgodbi Jezus pomiri vihar (Lk 8, 22–25), navedeno pa je v Prvem Petrovem pismu: Nasprotno, kolikor ste soudeleženi pri Kristusovem trpljenju, bodite veseli, da se boste veselili in radovali tudi, ko se bo razodelo njegovo veličastvo. (1 Pt 4, 13)

Kda je Izidor preden navyk od drevne reje dokončal, je vzel svoj nox ino dosta mladík na drevji zodrezal. To so jemi otroki ino dryxína ne za dobro spoznali. [...] Ino tak dela tydi nebeski oča v' svojemi ogradi – z' nami lydmí. On rexe nás tydi nekokrat s' texávami ino terplejom, ino nam odvzeme skoz to dosta podraskov – dosta nepostenega ino nepametnega. [...] **Ne toxté se zato nikóli terpleja, kero Gospod posle;** ono je dostakrat potrebno ino vsikdar hasnovítno. (Dajnko 1824b: 44–45)

»Kak dobro je zdaj,« so rekli vsi, »zdaj, da hlad postája ino sunce več tak ne xge ino pečle!« »Poterpleja,« je govoril Izidor, le poterpleja v'človečjemi xivlejnji treba, zadnič gre vse dobro. **Xalost ino terpleje prideta, alipa ne ostaneta;** temoč veséli dobri dnevi pá pridejo. (Dajnko 1824b: 11–12)

Kdé, je zvedával Izidor iz svojih otrókov, kde so zdaj megle, kde je vihta, kde blisk ino grom? – Vse je preminulo [...] Pitajte ednega, keri je béteg, ali kako drygo texko terpleje prestal, ino on de vam ravno tak odgovóril: **Vse je preminulo prej kak sem mislil, lexej kak sem verjél, mi je Bog iz vsih texáv pomagal.** (Dajnko 1824b: 19–20)

Izidor primerja trpljenje in preizkušnje, ki nas utrjujejo, z obrezovanjem drevja, njihovo minljivost pa z nevihto, tako da poudari potrpežljivost kot vrlino. V drugem primeru jim zastavi retorično vprašanje. Argumente o koristi trpljenja delajo prepričljivejše intenzitetni krepilci, kot so časovni prislovni zaimki (nikalni: *nikóli* in celostni: *vsikdar* sta intenzitetno močnejša kot nedoločni: *nekokrat* in mnogostni: *dostakrat*), ki izražajo drugačno pogostost ubesedenega. Kot krepilci delujejo tudi diskurzni označevalci, ki vpeljujejo ponazoritev (*ino*, *ino tak*), in naštevalni veznik (*ino*). Krepilec intenzitete povedanega je ponavljanje kot retorična figura (*Poterpleja – le poterpleja*) in retorično vprašanje s ponovljeno vprašalnico (*Kde – kde so zdaj megle?*).

Večkrat so božje poti jako gerde in težavne, ali one so vender poti, ki vodijo k zveličanju. Nad nami je mnogo nerednega; ako hočeš postati enkrat prebivavec nebeški, moraš pustiti, da se te žaga, obla in pili; tudi koliko pokore moraš delati za stare grehe, preden imaš vstopiti v rajске dvorane! [...] **Bog s terpljenjem neke duše olepšava, druge pa čisti.** Srečni niso tisti, ki vživajo in se veselijo, temuč tisti, ki vdano terpijo. (Repič 1905c: 382–383)

Da boš laglje mogla to razumeti, pobožna duša, pomisli na nevihto. Akoravno se nad zemljo v oblakih bliska in treska, venderle to soncu nič ne škodi; ono nad nevihto ostane mirno kaker pred in potem. **Tako se godi tudi tebi, ako radovoljno terpiš.** (Repič 1891: 325)

Tudi Repič bralce podučí o koristi trpljenja, ki vernikom pomaga, da so po smrti zveličani. Njegov jezik krepijo prislovi (*večkrat, jako*), naklonski glagol *morati* (*moraš pustiti, moraš delati*), na skladenjski ravni pa povedna vzkličnost. Bralcu se približuje z neposrednim naslavljanjem (2. os. ed.) in občutkom naklonjenosti (*pobožna duša*).

Razprava

Dajnko in Repič sta za pisanje o verskovzgojnih vprašanjih izbrala času in bralnim navadam primerno kratkoprozno zvrst vzgojnega priročnika, ki je praktična – kmet Izidor nima časa posedati in brati dolgih povesti; Repičevi zapisi v obliki oštevilčenih nasvetov oz. navodil so hitro zapomnjlivi, daljši pa lahko določeno versko načelo natančneje razložijo in pojasnijo z dodatnimi bibličnimi, svetniškimi ali vsakdanjimi zgledi. Pri obeh piscih so prepoznavne naslednje smernice za krščansko življenje: pomembna je vera v Boga, molitev, spoštovanje desetih Božjih zapovedi, zavedanje o koristi trpljenja in kako ga z Božjo pomočjo premagati. Podani so konkretni napotki, kako je potrebno otroke od malega vzgajati v verskih običajih in resnicah, vrednotah, pri tem pa je izpostavljena moč osebnega zgleda. Kmet Izidor tako poučuje bodisi z lastnim zgledom ali zgledom iz narave in pogosto pripelje sogovorce na dialoški način in s pomočjo vprašanj do nauka oz. sklepa. Zanimiv je holističen pogled na vzgojo otrok – skrbeti je treba za dušo in telo.

Pri Dajniku je topos tesno vezan na panonski agrarni svet (živa in neživa narava), iz katerega pretežno jemlje prispodobe; le redke so vezane na industrijsko bolj razvito mesto (npr. kadeči se dimnik – prispodoba preobilja in materialističnih vrednot kot negativni atribut mesta). Repičev topos je vezan na podeželsko in mestno okolje, ki jima pripisuje pozitivne (šolanje) in negativne lastnosti (slaba družba, veselice, gostilne). Mestoma v besedilih zasledimo družbeni (zdravstveno varstvo nosečnic, ki naj se izogibajo težavnemu delu in jezi; pomen zgodnje vzgoje; nasveti o dobri hrani za otroke, ne preveč sladkega) in družbenokritični vidik (zanemarjanje otrok, dajanje alkohola otrokom, kritika aleksandrink pri Škrabcu, izogibanje delu (*čevljarski ponedeljek*), zadolževanje, pijančevanje, prepir med zakonci). Dajnko in Repič sta pri verski vzgoji izpostavila naslednje vrednote: vera, učenje in delo – pri Dajniku je smoter učenja uspešno kmetovanje in poljedelstvo, pri Repiču pa tudi pridobivanje izobrazbe in usmerjenost v poklic.

Zanimiva razlika med piscema je v prisotnosti oz. odsotnosti pisanja o kaznovanju. Dajnkovo vzgajanje temelji na predhodnih svarilih in ne omenja tepeža ali kakršne koli druge oblike kaznovanja. Repič pa zagovarja ostro-blogo vzgojo,

ki naj temelji na svarilu, opominjanju in če to ne zaleže, tudi telesni kazni. Repič o tepežu raje piše posredno, metaforično (npr. *obdelovanje, zalivanje in obrezovanje vrtov; iztepsi* (= izprašiti) *suknjice dečkov in stresti obleke deklic; dotekniti se otrok* (pren.); *šiba* (*novi mašo*) *poje*) in se sklicuje na Biblijo ter na Slomška, ki je veljal za vzgojno avtoriteto. Pater Repič je raje kot neposredne izraze uporabljal evfemizme, ki so nekoliko omilili strogost upovedenega. Bralci niso smeli razumeti Repičevega pisanja kot promocijo nasilja, čeprav na več mestih poudarja, da naj telesna kazen ne bo presilna in prepogosto rabljena vzgojna metoda. Evfemizmi v sobesedilu o telesnem kaznovanju delujejo kot šibilci intenzitete, vendar pa omogočijo naslovniku, da besedilo lažje sprejme in mu sledi.¹³

Intenzitetni krepilci so pri Dajniku in Repiču pogostejši kot šibilci pomena. Pri Dajniku se v vlogi krepilcev pojavljajo naslednje jezikovne prvine: (1) pomenski prenosi, prispodobе, (2) naslavljanje v 2. os. mn. (vi otroci) namesto 1. os. mn. (*To bi tydi naša hrana mogla biti*), (3) glagolski velelniki, (4) kopičenje sopomenskih ali blizupomenskih besed/besednih zvez z veznikom *ino* (*bedâsti ino prazni v' glavi, terpleje ino kixi, texâve ino terpleje, neposteno ino nepametno, zamerladjaki ino zanikernjaki, potrebno ino hasnovitno*, (sunce) *xge ino peče*), pogosta raba diskurznega označevalca *ino*, ki je v tovrstni rabi značilen za govorjeni diskurz (Izidor pripoveduje družini), (5) notranje ali priložnostno modificirane besede (*zanikernjak, bedast*), (6) prislov (*nikóli, vsikdar*), (7) ponavljanje istih besed oz. stavčnih vzorcev, (8) vzklična poved, vzklik in retorično vprašanje in (9) citatnost ali parafraziranje (sveto pismo).

Repič je uporabljal naslednje intenzitetne krepilce: (1) metaforično izražanje, (2) vzklična poved, vzklik in retorično vprašanje, (3) grafično označeni stilizirani izrazi in frazemi (*»kvartir«, »kavsata« se kaker pes in mačka, »čevljarski« pondeljek, »španjska vas«*; biblijski frazemi: *vreči jagnje med volkove*), (4) citatnost ali parafraziranje (Slomšek, svetniki, sveto pismo), (5) raba velelnika, 2. os. ed. nam. mn., naklonski glagoli (*morati*) in glagoli rekanja in performativi (*jaz ti odgovorim, rečem*), (6) členki in členkovni izrazi (religiozni: *žalibog, o moj Bog, hvala Bogu; res*), (7) prislovi in prislovni izrazi (*jako*), (8) medmeti (*o, oh*), (9) notranje modificirano besedišče: samostalniška obrazilnost (pomanjševalnice oz. ljubkovalnice: *angeljček, otročiči, ročica*), samostalniki (*spaka, nemarnost*), (10) priložnostno modificirane besede (*umazani denar, spaka*), (11) ponavljanje besednih prvin (*še toliko in toliko, To so grehi, in veliki grehi!, gorje, stokrat gorje jim, recite jim resno, in prav resno*), (12) akumulacija z veznikom in (*piše*

¹³ Košir (2023) natančneje razlaga metaforično izražanje, ki je povezano s telesnim kaznovanjem, in njegovo funkcijo z vidika jezikovne intenzitete na primeru periodičnih besedil o verski vzgoji iz 19. stoletja.

in priporoča, prva in poglavitna (dolžnost), gerde in težavne (poti), vživati in se veseliti) in (13) diskurzni označevalec, ki usmerja komunikacijo (*se ve da*).

Pri obeh piscih se kot slogovno sredstvo pojavi kopičenje enakih jezikovnih prvin, ki je značilno za biblijski slog (paralelizem členov je tudi v besedilih protestantskih piscev, npr. dvojnice v Trubarjevi pridigi *Proti zidavi cerkva* (1558), kjer svetnika eni babi *govorita inu velita, de [...] se ena cerkov sturi inu sezida; taki pregrehi inu golufije*). Z vidika modifikacije intenzitete kopičenje okrepi prepričljivost argumentacije.

Raba vzkličnih povedi, naklonskega glagola (*morati*) in drugih pomensko sorodnih oblik v naklonski vlogi zelo neposredno poudarja pomembnost zapisanega, zato z vidika intenzitete ta sredstva delujejo kot krepilci. Raba šibilcev oz. pomensko manj eksplicitnih oblik (*naj opomnim, vpliv ne bo tolikanj strašan, koliko bi se moglo tukaj pisati*) pa blaži resnost ali moč zapisanega. Taka pragmatična sredstva kažejo piščevo presojo oz. vrednotijo ubesedeno predmetnost in delno kažejo, kaj je bilo v tistem času družbeno (ne)sprejemljivo.

Ovira se je pojavila pri semantični analizi besedišča, ki je zaradi časovno-frekvenčne zaznamovanosti z vidika intenzitete lahko občuteno kot notranje oz. priložnostno modificirano (npr. *terjatev, togotljiv, kletvina, kavsati se, bedast, hujdoba* itd.; dvojnice, npr. *prihodnost–bodočnost, tovarstvo–pajdastvo*) – zaradi časovne oddaljenosti nastanka besedil ne morem prepričljivo sklepati o tem, kako je učinkovalo na bralca.

Zaključek

Analize sociolingvističnih, kulturnozgodovinskih in jezikoslovnih (semantično-pragmatičnih) raziskav, ki pri interpretaciji del upoštevajo različne okolijske dejavnike (kulturne, družbene, zgodovinske, geografske, ekonomske, religijske idr.) in pojave (kot je verska vzgoja) v besedilih opazujejo ter razlagajo s pomočjo ubeseditvene razsežnosti, omogočajo širšo sliko sveta, v katerem je avtor živel in o katerem piše, hkrati pa odstirajo tudi piščev osebni odnos do upovedenega. Analiza Dajnkovega in Repičevega pisanja omogoča prepoznavanje tega, kar je bilo v njunih časih pri vzgajanju otrok pričakovano (nujno), zaželeno, odsvetovano in morda celo prepovedano. Oba želita, da bralci razumejo in sprejemajo njuno pisanje, hkrati pa si prizadevata za aktualnost vzgojnih načel. To se pokaže skozi živahen pripovedni slog, prevladujočo rabo jezikovnih sredstev, ki krepijo pomen (pred tistimi, ki šibijo), in v prispodobah in pomenskih prenosih, pri čemer oba izhajata iz pojmovnega sveta, ki je bil blizu takratnemu podeželskemu oz. mestnemu človeku.

Literatura

Blanka BOŠNJAK, 2016: Narativne strategije v pridigah Matije Vertovca. *Jezik in slovstvo* 61/3–4, 81–89.

CADASTRE, 1946 = *Cadastre national de l'Istrie*. 1946. Sušak: Edition de l'Institut Adriatique.

CVETJE, 1880–1944 = *Cvetje z vertov sv. Frančiška*. Mesečni list za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. V Gorici. <https://www.dlib.si>

Jožica ČEH, 1998: Prispodabljanje v Dajnkovem Kmetu Izidorju, *Dajnkov zbornik*. (Zora 3). Ur. Marko Jesenšek in Bernard Rajh. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 307–315.

Peter DAJNKO, 1824a: *Lehrbuch der Windischen Sprache*. Grätz: gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich.

Peter DAJNKO, 1824b: *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi, ali Pripodobni navyki dobrih staršov za svoje otróke ino podložne*. Knjižica za vsakega kmeta ino težáka V' Radgoni: v' Alojz Wajcinger'ovemi knigiši; s' pismencami Andrea Lajkama v' Gradci.

Cvetko GOLAR, 1906: Slamnati vdovec. *Slovenski narod* 39/165, 1–2 (21. julij 1906).

Marko JESENŠEK, 2015: Dajnkov pomen pri oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika. *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajrskega jezika*. (Zora 110). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnost, Filozofska fakulteta. 121–128.

KATEKIZEM, 1863 = *Keršanski nauk v vprašanjih in odgovorih za četerti razred začetnih šol*, 1863. Dunaj: v c. k. založbi šolskih bukev; iz c. kr. dvorske in državne tiskarnice.

Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. <https://www.fran.si/192/janez-keber-frazeoloski-slovar-slovenskega-jezika>.

Francè KIDRIČ, 2013: Dajnko, Peter (1787–1873). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi168756/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: Slovenski bijografski leksikon: 1. zv. Abraham – Erberg. Izidor Cankar et al. Ljubljana, Zadrúžna gospodarska banka, 1925.

Diana KOŠIR, 2023: Koncept telesne kazni ali »šiba novo mašo poje« v izbranih verskih publikacijah 19. stoletja. *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih*. (Obdobja 42). Ur. Andraž Jež. Ljubljana: Založba Univerze. 75–81.

Bruno J. KOROŠAK, 2006: Anton Hijacint Repič (1863–1918), frančiškan pri sveti Ani v Kopru. Nova Gorica: Založba Branko.

Vilma KRAPEŽ, 1989: Hijacint Repič in njegova zapuščina v Koprski knjižnici. *Knjižnica* 33/2, 137–139.

Erika KRŽIŠNIK, 2014: Prihodnost in bodočnost v slovenskem jeziku. *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. (50. SSJLK). Ur. Hotimir Tivadar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 17–25.

Vesna MIKOLIČ, 2020: *Izrazi moči slovenskega jezika*. Koper: Annales ZRS; Ljubljana: Slovenska matica.

ORTS, 1872 = *Orts Repertorium des Herzogthumes Steiermark*. Graz: K. k. Statistischen central-Commission. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-SYLMH7EV/db4fd730-699d-41ef-b426-59a7dc109859/PDF>.

Maks PLETERŠNIK, 2010: *Slovensko-nemški slovar, 1894–1895*. Transliterirana izdaja Elektronska objava. Spletna izdaja. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU 2010. www.fran.si

Jože POGAČNIK, 1995: *Slovensko slovstvo v obdobju razsvetljenstva*. Ljubljana: ZIFF.

SPECIAL, 1883 = *Special Orts Repertorium von Steiermark*. Wien: Alfred Hölder. <https://hdl.handle.net/11686/file631>.

SSKJ 2014 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Elektronska objava. Spletna izdaja www.fran.si,

SP, 2006 = *Sveto pismo stare in nove zaveze*. Slovenski standardni prevod 2006: Slovenski standardni prevod. Študijska izdaja. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Jože RAJHMAN, 1998: Dajnkov jezikovni nazor. *Dajnkov zbornik* (Zora 3). Ur. Marko Jesenšek in Bernard Rajh. Maribor: Slavistično društvo Maribor). 59–69.

Anton Hijacint REPIČ, 1891: O poterpežljivosti. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 10/11, 321–325.

Anton Hijacint REPIČ, 1893a: Kaj bo iz naših otrok? *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 12/6, 175–176.

Anton Hijacint REPIČ, 1893b: Dolžnosti starišev. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 12/7, 201–205.

Anton Hijacint REPIČ, 1894: Krščanskim materam v prevdarek. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 13/7, 217–220.

Anton Hijacint REPIČ, 1896: Vdajmo se v voljo božjo. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 15/9, 283–285.

Anton Hijacint REPIČ, 1897: *Rokopisna slovnica*.

Anton Hijacint REPIČ, 1905a: Deset zlatih pravil za hišnega gospodarja. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 22/7, 219–220.

Anton Hijacint REPIČ, 1905b: Potreba dobrih kerščanskih mater. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 22/7, 220–222.

Anton Hijacint REPIČ, 1905c: Gerde poti k zveličanju. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 22/12, 382–383.

Anton Hijacint REPIČ, 1906: Za stariše in predstojnike! *Cvetje z vertov sv. Frančiška* 23/9, 286.

Andraž ROŽMAN, 2015: Organizacija tedna: Petek – slab začetek, dolg ponedeljek in produktivna sreda. *Dnevnik*, 12. 12. 2015. <https://www.dnevnik.si/1042726479/slovenija/organizacija-tedna-petek-slab-zacetek-dolg-ponedeljek-in-produktivna-sreda>.

Franc VERITI, 1834: *Keršhanški katolški nauk sa odrashene ljudi*. Ljubljana: natisnila Rosalia Eger.

Zusammenfassung

PRINZIPIEN DER RELIGIÖSEN ERZIEHUNG IN DAJNKOS *KMET IZIDOR* (1824) UND REPIČS BEITRÄGEN IN *CVETJE Z VERTOV SV. FRANČIŠKA* (1893–1906)

Im Artikel werden Texte zweier geistlichen Autoren vom Rand des slowenischen Kulturraumes analysiert, nämlich jene von Peter Dajnko aus der Oststeiermark und jene von Hijacint Repič aus dem slowenischen Istrien. Ihre lehrreichen religiösen Texte entstanden in der ersten (Dajnko) bzw. zweiten (Repič) Hälfte des 19. Jahrhunderts. Es handelt sich um das Buch Dajkos mit dem Titel *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi* oder *Pripodobni navyki dobrih staršov za svoje otrôke ino podložne* (Radgona, 1824) und um ausgewählte religiöse Beiträge des Franziskanerpaters Hijacint Repič, veröffentlicht in der Zeitschrift *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (1893–1906). Beiden Autoren gemeinsam ist die pastorale Arbeit und der Hang zu einer schönen, reinen, hervorragenden slowenischen Sprache. Bei Dajnko zeigt sich dieser in seiner Grammatik der oststeirischen Landesvariante der slowenischen Schriftsprache mit eigener Rechtschreibregelung und Schrift, in den Schulbüchern sowie Fach- und religiösen Schriften (samt dem Versuch der Bibelübersetzung), bei Repič dagegen in seiner aplikativen Grammatik, in zahlreichen Beiträgen in *Cvetje* sowie in seinen slowenischen Predigten und Abnahmen der Beichte im ansonsten vorherrschenden italienisch-istrischen Umfeld. Es wird gezeigt, welche Prinzipien des religiösen Unterrichts dem slowenischen Leser anhand der moralischen und praktischen Lebensweisheiten beider Autoren vermittelt wurden. Ihre Texte basieren auf einem universellen christlichen moralischen Wertesystem, weshalb sie bezüglich des Inhalts, der Motivik und der Metaphorik zumindest teilweise von der Bibel inspiriert wurden. Die Autoren unterscheiden sich hinsichtlich der Textsorte, der Adressaten, des Formulierungsprozesses samt Erläuterung und Aktualisierung des Themas sowie hinsichtlich des städtischen bzw. ländlichen Milieus. Durch eine vergleichende Textanalyse wird ersichtlich, wie sich soziokulturelle Umstände in Gleichnissen und Metaphern widerspiegeln, die wegen Pragmatik und Übertragbarkeit der Erziehungslehren in die Praxis meist dem realen Umfeld der damaligen Land- und Stadtbevölkerung entnommen wurden. Anhand der Theorie der Sprachintensität wird die Sprache beider Autoren analysiert, wobei das Interesse insbesondere semantischen und pragmatischen Aspekten gewidmet ist.